

Kirkens UNDERVISNING

4
1999
december

TEMA: Folkekirkens tid

Kirkens Undervisning og fremtiden...

Indhold

Kirken i nutiden 3

Af souschef Henning Nørhøj

Diagram over kirkelige retninger 6

Folkekirken efter 1945 8

Af universitetslektor Peter Lodberg

Kunst og symbolik i vore albertavler 12

Af pastor Erik Ågård

Hans Egede og Grønlandsmissionen 17

Af Biskop Henrik Vilhjelms

Anmeldelser 22

Årtusindskiftet, som hastigt nærmer sig, giver i vide kredse anledning til overvejelser over både fortid og fremtid. For så vidt er det ransagelsens tid. Det er tid til at se tilbage og overveje, hvad der var godt, og hvad der var mindre godt ved det århundrede, som snart rinder ud. Og det er tid til at se fremad og i lyset af vores historie vove at give et bud på fremtiden. Hvad er det for et fælles liv, vi ønsker for og med hinanden? I det vadede står også EPS - omend i mindre målestok.

Det forløbne år har budt på mange forandringer. Nye styrelsesmedlemmer er kommet til, samtidig med at det altoverskyggende projekt „Dåbsklubben“ er blevet selvstændiggjort og altså ikke længere kræver hele Styrelsens opmærksomhed og kræfter.

Også „Kirkens Undervisning“ er under forandring, idet to af vore mangeårige, trofaste redaktionsmedlemmer Henning Nørhøj og Poul Abildgaard har ønsket at træde ud af redaktionen. Opbrud fører som sagt til eftertanke. Helt naturligt har Styrelsen da også nøje drøftet bladets indhold og udformning med henblik på fornyelse. Vi holder fast i det, der er vort formål med at udgive „Kirkens Undervisning“, nemlig at lave et tidsskrift til inspiration for alle i kirkens forskellige former for undervisning, men vi ønsker populært sagt at „blande bolcherne“ lidt anderledes end hidtil.

Vi vil gerne vægte praktisk vejledning og nedtone baggrundsartiklerne en smule, sådan at „Kirkens Undervisning“ bliver det spændende blad, hvorfra kirkens forskellige medarbejdere kan hente „grydeklare“ gennemarbejdede forslag og modeller til de mange opgaver, der er at løse i kirke, sogn og organisationer. Vi forestiller os, at 60% af stoffet vil blive prak-

sisorienteret, 25% baggrundsstof og 15% anmeldelser og orientering om relevant materiale. Bladet vil fortsat blive udgivet som temamagasin. Det er vort indtryk, at vore læsere er glade for den ramme. Bladets udformning og layout ønsker vi legetes ændret, sådan at stoffet bliver lettere tilgængeligt.

Vi er netop nu i færd med at samle en større redaktion med bredere relationer til det kirkelige bagland og ser med forventning frem til et inspirerende og givende samarbejde med de nye redaktionsmedlemmer.

Til Henning Nørhøj og Poul Abildgaard vil Styrelsen gerne rette en varm og stor tak for deres indsats. Henning Nørhøj for mange, værdifulde artikler og Poul Abildgaard for det redaktionelle arbejde.

Hermed ønskes læserne et godt nytår og et på gensyn år 2000

sognepræst Mariane Sloth
Formand for EPS

Kirken i nutiden

Er der brug for et hurtigt overblik over kirkens historie fra ca. 1500 til i dag, er der hjælp at hente i denne artikel, der giver et kort rids af den romersk-katolske og den evangelisk-lutherske kirkes udvikling. Artiklen slår ned på nogle få, men vigtige forhold, der har været bestemmende for udviklingen i de to kirker.

**Af souschef
Henning Nørhøj**

1. Den katolske kirke.

I sidste halvdel af 1500-tallet og frem gennem 1600-tallet opbyggede den katolske kirke et solidt værn mod den reformatoriske bevægelse. Ved det store kirkemøde i Trient (1545-1563) formulerede den romersk-katolske kirke et samlet læresystem og begrundede, hvad sand katolicisme var. Bibelen og *traditionen* stilledes lige, idet traditionen blev forstået som den kirkelige tolkning, inspireret af Helligånden, der skal "æres med samme fromhed og ærefrygt som Bibelen". Nådesindgydelsen sker i sakramenterne. Forvandlingslæren blev understreget. Helgen- og relikviedyrkelsen blev genoptaget. Ja, alt i alt vendte man på mange områder tilbage til middelalderens autoriteter som f.eks. Thomas Aquino.

Kirken udfoldede sig i en omfattende missionsvirksomhed i kølvandet på de store opdagelsesrejser. Det var især jesuitterordenens medlemmer, der frygtløst op søgte de mest utilgængelige egne af kloden. På europæisk jord stod kirken overfor udfordringen fra den nye naturvidenskab og de begyndende forsøg på at statsliggøre kirken - især i Frankrig. Og endelig den lutherske og reformerte kirke.

Den katolske kirkes udvikling i 1800-tallet blev især bestemt af forholdene i Frankrig og Italien.

I slutningen af 1700 kom den franske revolution, der var inspireret af oplysningstidens nye krav om frihed og den amerikanske menneskerettighedserklæring. Man bestemte, at biskopper og præster skulle vælges af menigheden, samt at disse skulle sværge trosskabsed overfor staten. Utallige gejstlige nægtede og flygtede. Den franske revolutions varige virkning blev en adskillelse mellem kirke og stat.

I løbet af 1800-tallet blev Italien samlet i ét kongedømme. Kirkestaten, der lå som et bredt bånd henover midten af Italien og som i århundrede havde skilt landet i to dele, blev indraget i et samlet Italien og paven erklærede sig "som fange i Vatikanet". Men hvad udad tabes skulle vindes indad. Pius d. 9, som var pave længere end nogen anden i kirkens historie (1846-1878) havde en klar forståelse af de folkelige behov for det religiøse. Med en effektivitet, der først er overgået af nutidens mediekultur skabte han en folkefromhed, hvor Mariadyrkelsen blev midtpunktet. I 1854 blev dogmet om Marias ubesmittede undfangelse vedtaget. Mariafromheden blev til en enorm massebevægelse, som bidrog stærkt til at genskabe pave-stolens autoritet og magt.

Med det 20. århundrede kom den katolske kirke til at stå overfor fascisme, nazisme og kommunisme. Under 1. verdenskrig indtog kirken en neutral holdning og opfordrede til fred og forsøgte mægling. Igen forsøgte kirken at gøre sig gældende i politik, kultur og fromhedsliv. Kirkens forhold til nazismen i Tyskland er imidlertid stadig genstand for diskussion. Hitler gav kirken en række garantier om frihed mod at kirken ikke blandede sig i politik. Hitler ville helt tydeligt lamme alt katolsk politisk arbejde. Men til trods for, at enkelte biskopper protesterede og paven undsagde den nazistiske verdensanskuelse, holdt man sig neutral under 2. Verdenskrig og undsagde ikke jødeforfølgelserne. Dog hjalp man hundredtusinder af jøder i Italien ved at holde dem skjult i kirkerne.

Forholdet til kommunismen var anspændt. Gentagne rundskrivelser fra pavestolen fordømte kommunismen - og enhver der meldte sig ind i det kommunistiske parti havde dermed udstødt sig selv af

kirken.

Nye teologiske tendenser bandede sig imidlertid frem i kirken. Da pave Johannes d. 23. indkaldte til det store kirkemøde i 1962 (Det 2. Vatikanerkoncilium 1962-65) var formålet at nyorientere kirken i forhold til moderne tid. 3000 deltagende gejstlige fra alle egne af verdenen arbejdede på dette kirkemøde med kirkens selvforståelse, dens indre liv, liturgi, mission, forhold til ateismen og de store religioner. Johannes d. 23. ville bryde kirkens isolation i en dialog med den moderne pluralistiske verden.

Den katolske kirke i dag viser med den populære og udadvendte pave Johannes Poul d. 2. konservative træk ikke mindst i sit kvindesyn, i afvisningen af moderne befolkningsbegrænsning, prævention og abort. Man afviser skilsmisse og kvinders adgang til præsteembedet. Kirken gør dygtigt sine synspunkter gældende internationalt gennem lobbyvirksomhed i EU, repræsentation i FN og en udstrakt diplomatisk virksomhed i øvrigt.

2. Den protestantiske kirke

Parallelt med den katolske kirkes opstramning efter reformationen gik den lutherske reformation over i en *ortodoksi*, hvor den protestantiske lære blev sammenfattet og systematiseret. I centrum for den lutherske ortodoksi stod naturligvis retfærdiggørelseslæren og, Kristi soningsdød.

Pietismen opfatter man ofte som et opgør med ortodoksien. Men pietismen havde helt tydeligt sin teologiske baggrund i den ortodokse lutherdom, men samtidig er der tale om en forskydning i teologi og kristenliv.

For pietisterne synes livet at være vigtigere end læren. Troen skulle have en praksis, dvs. at man skulle samle sig om et fromt liv fremfor at gå op i lærde diskussioner og lærespørgsmål. Hvor ortodoksien betonedede den objektive frelsesvished, lagde pietisterne vægt på den religiøse oplevelse og erfaring af Guds nåde. Endvidere lagde pietisterne vægt på det al-

mindelige præstedømme og lægfolkets levende og engagerede deltagelse i gudstjenestelivet. Endelig understregedes det, at den sande kirke bestod af troende. De var den "lille" kirke, som levede indenfor rammerne af den etablerede kirke.

Det kunne måske opfattes sådan, at pietismen var oprørske og antiautoritære. Tværtimod. Især den tyske pietisme understregede høj arbejdsmoral, pligtfølelse, kirkelig disciplin og lydighed overfor den verdslige øvrighed. Mange adelige, fyrster og embedsmænd sluttede sig da også til bevægelsen. Hurtig satte pietismens sig spor i form konfirmationens indførelse, religionsundervisningen styrkedes og mission og diakoni blev sat i system.

På den anden side lå der latent i pietismen et opgør med autoriteterne, idet man fremhævede den enkeltes religiøse oplevelse om et sandhedskriterium og samtidig betonedes lægfolkets myndighed. En

Den subjektive
overbevisning

→ Den religiøse oplevelse
→ Fornuften

→ pietismen

→ oplysningstiden

reduktion af sakramenterne betydning var samtidig også en følge af pietismens kristendomsforståelse.

Fra understregningen af den subjektive oplevelse går der en lige linie op til oplysningstiden og dens frihedsideer og menneskesyn.

Pietismens og oplysningstanterne er hver for sig – eller i kombination med hinanden en væsentlig forudsætning for vækkelserne i 1800-tallet herhjemme.

Napoleonskrigene udløste en stærk nationalfølelse, som også havde religiøse overtoner. Den nye kulturstrømning, *romantikken*, kom til at præge filosofi, litteratur, religion og malerkunst i 1800-tallet. Mennesket havde en gnist af det guddommelige i sig og længtes tilbage til den ideale verden. Samtidig understreges fællesskabets og nationens betydning som udtryk for den guddommelige ånd, der ikke alene gav sig udtryk i naturen men også i folkenes historie. Den protestantiske kirke opfangede ikke denne nye kulturstrømning, men reagerede konservativt. Imidlertid slog romantikken i nogen grad igennem i dansk kirkeliv båret frem af grundtvigianismen.

En særlig problemstilling for kirken i 1800-tallet blev den nye videnskabelige kritik af den bibelske tekst. Den nye historievidenskab slog igennem i universitetsteologien. Bl. a. kunne Julius Wellhausen (1844-1918) fremlægge en forskning over Mosebøgerne tilblivelseshistorie. Man arbejdede

med evangeliernes indbyrdes forhold og værdi som kilde til Jesu liv og forkyndelse. Ja, selv kristendommens enestående stilling i europæisk idéhistorie blev der røket ved omkring århundredskiftet med den *religionshistoriske skole*.

Kirkens forhold under 1. og 2. Verdenskrig blev især tegnet af de tyske forhold. Den protestantiske kirke i Tyskland var særdeles loyal mod staten under 1. verdenskrig og bakkede krigshandlingerne op. Med Weimarrepublikkens indførelse ophævedes enhed mellem stat og kirke og den protestantiske kirke i Tyskland blev opdelt i en række landskirker. Under 2. Verdenskrig deltes kirken i spørgsmålet om nazismen. Bekendelseskirken skilte sig ud fra landskirkerne i en klar afstandtagen fra det nazistiske regime.

Med verdenskrigene meldte sig behovet for et samlet organ for kirkerne. I 1948 blev Kirkernes Verdensråd til og omfatter nu ca. 350 medlemskirker. Den romersk-katolske kirke holder sig underfor og indenfor den protestantiske kristenhed står en konservativ bevægelse stærk kritisk overfor den økumeniske bevægelse liberale holdning.

8 kirkelige retninger

Den grundtvigske retning

Den grundtvigske kirkepolitik har sit udgangspunkt i Grundtvigs skrift *Den danske Statskirke* upartisk betragtet fra 1834: Folkekirken skal omdannes til en slags ramme for fritidslovsaktiviteter. Præsterne er kun forpligtet af deres egen samvittighed og kun menigheden forpligter dem på bekendelse og forkyndelse. Religionen som den enkeltes og den enkelte menigheds liv og lære må være en privat, person sag, som staten ikke skal blande sig i. Kirken bygger på det levende ord af Jesu egen mund: trosbekendelsen, fadervor, indstiftelsesordene. Den grundtvigske bevægelse organiseredes i Kirkeligt Samfund af 1898, som allerede fra starten blev mødt med modstand fra såvel venstre- som højre-grundtvigianismen, der på ingen måde mente, at man sådan kunne organisere den grundtvigske bevægelse - tilmed efter samme model som missionsfolkene.

Indre Mission

I 1861 reorganiseredes IM under Vilhelm Becks ledelse i Kirkelig Forening for Indre Mission i Danmark. IM lægger vægt på kirken som en bekendelseskirke og den enkeltes personlige omvendelse udtrykt i et aktivt kristenliv. Det frie kirkelige arbejde prioriteres højt, organiseret i en lang række missionssamfund med missionshuse og ansatte indre missionærer

Kirkeligt Centrum

Opstod i 1899 som reaktion mod opdelingen af kirken i 2 retninger. Man vil fastholde kirkefolket på den fælles kirkelige arv og samle menigheden omkring kirkens centrale ytringer. Gudstjenesten, diakonien og undervisningen. Har været aktiv for indførelsen af sognemedhjælperordningen og gudstjenestefornyelsen.

Kirkefondet

og det frie kirkelige børne- og ungdomsarbejde Startet i 1890. Det frivillige arbejde i menighederne er en del af kirkens ytringer. Er aktiv som inspirator til menighedens vækst og arbejde.

Tidehverv

Inspiration fra den tyske teolog Karl Barths opgør med den kulturoptimistiske teologi. Stærkt kritisk overfor vækkelseskristendom og kirkelig aktivisme. Peger på prædiken som det centrale i kirkens liv. Prædiken skal være Guds ord til syndige mennesker, som derigennem finder mod til et arbejde i kald og stand.

Tidehvervsgrundtvigianismen

Populært sagt skal folkekirken - med P.G.Lindhardts udtryk - være "Petersens kirke" - eller endnu klarere med Morten Langes ofte citerede udtryk: "Kirken for den lille mand med den lille tro" - og dermed i praksis "det tavse flertals kirke". Kirken som servicevæsen og et ansættelsesområde indenfor staten på linie med postvæsen, skolevæsen osv.

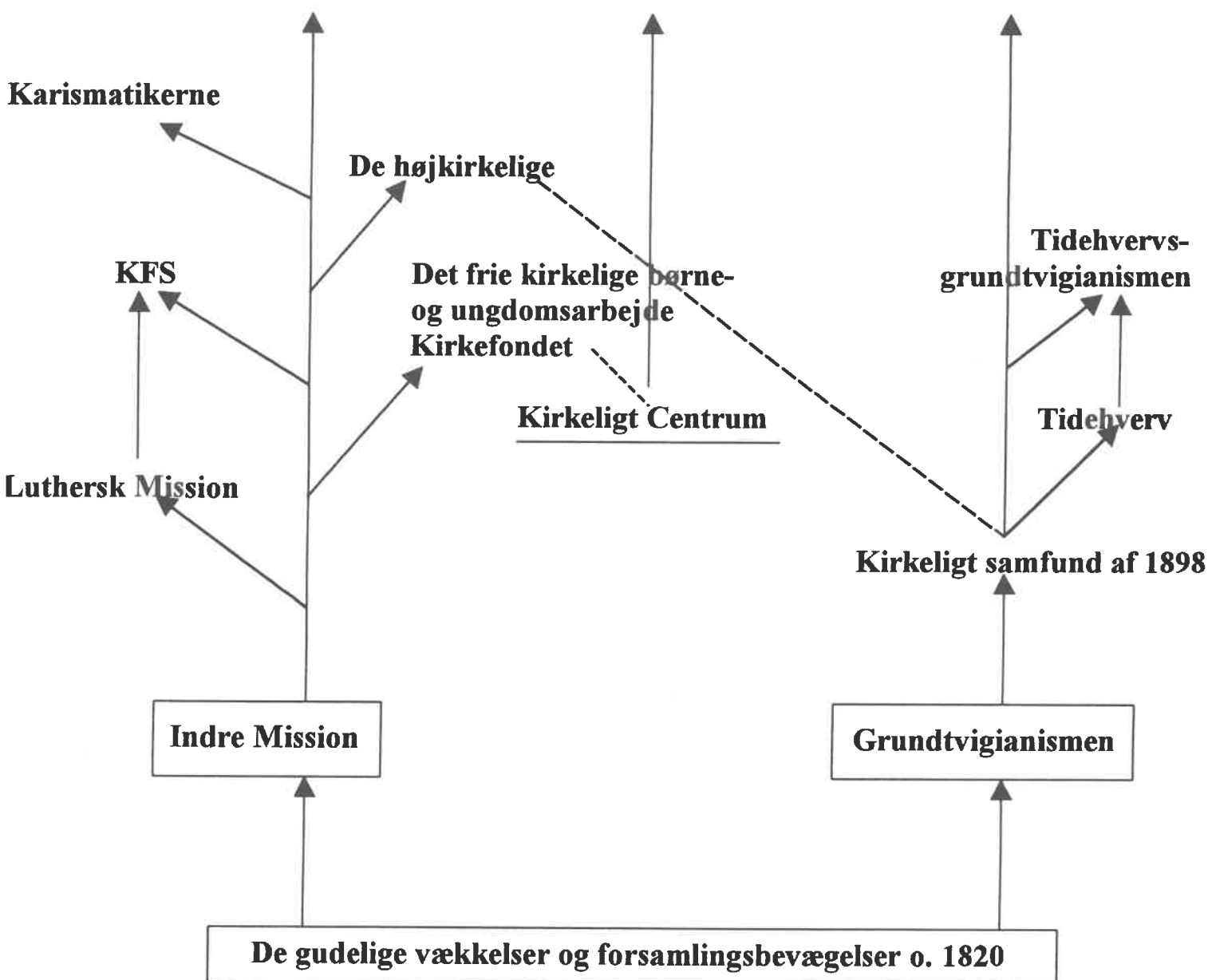
De højkirkelige

Rødder i engelsk og katolsk tradition. Gudstjenesten og sakramenterne skal være i centrum. Konservativ bibelopfattelse. Præsteembedet er for mænd. Kirken er en bekendelseskirke.

Karismatikerne

Repræsenterer en ny udvikling indenfor vækkelseskristendommen. Den enkeltes religiøse oplevelse sættes i centrum. Kritisk overfor folkekirketanken.

De kirkelige retningers "stamtræ"

Folkekirken efter 1945

Forholdet mellem kirke og stat er jævnlige til debat. Men hvad menes der egentlig, når man taler om „den rummelige folkekirke“? Artiklen giver en oversigt over nogle af de forskellige holdninger omkring kirkens forhold til staten, velfærdsstaten og sognet.

**Af universitetslektor
Peter Lodberg**

Den danske folkekirke kom ud af 2. Verdenskrig med æren i behold. Præster og lægfolk havde deltaget i modstandskampen, biskoppernes hyrdebrev mod jødeforfølgelsen havde gjort indtryk og Kaj Munk fik efter sin henrettelse status som national og kirkelig martyr. Krigen forstærkede identiteten mellem folk, nation, stat og kirke. Det var derfor en selvfølge, at folkekirken deltog i det internationale kirkelige samarbejde, der manifesterede sig i dannelsen af Det lutherske Verdensforbund i 1947 og Kirkernes Verdensråd i 1948, ligesom Danmark blev medlem af FN og Nato. Stat og kirke indrettede sig på hver sin måde på den internationalisering af de kirkelige, politiske og økonomiske tiltag, der blev et resultat af de allieredes samarbejde under krigen.

Stat og kirke

Med en vis ret kan man derfor hævde, at folkekirken fortsatte sin praksis med at deltage i statsopbygningsprocessen på det internationale samfunds vilkår. Deri var der ikke noget nyt. Allerede ved reformationen havde kirken ydet et væsentligt bidrag til at betale statens, d.v.s. kongens, underskud, skabe de økonomiske forudsætninger for opbygning af den danske flåde og lægge grunden til statens naturalieøkonomi, da kongen kunne overtage kirkens jord og ejendom i 1536. Processen fortsatte under enevælden og med Kongeloven af 1665. Rigets fremmeste teolog, Hans Wandal, legitimerede kongens enevældige status med en henvisning til udvælgelsen af kongerne i Det gamle Testamente. Kongen var Guds ud-

valgte og regerede af Guds nåde. Hvis reformationen betød et skifte fra en kirkestyret stat til en statsstyret kirke, så betød Grundlovens vedtagelse i 1849 et skifte fra statsstyret kirke til folkestyret kirke. Kongens enevælde blev opløst gennem en deling af magten i fire. Først de kendte tre: den lovgivende, den dømmende og den udøvende magt, der kendtes fra revolutionerne i USA og Frankrig. Dernæst fastholdt man i Danmark kirken som den fjerde statsmagt, jvf. Grundlovens § 4, hvor det hedder, at "den evangelisk-lutherske kirke er den danske folkekirke og som sådan understøttes af staten". Religionsfriheden etableres i forlængelse heraf i Grundloven som en indskrænkning af folkekirkens tvangsmagt overfor andre trossamfund. Her tænkte grundlovsfædrene især på baptisterne, som havde fået deres børn tvangsdøbt på foranledning af Sjællands biskop Mynster. Indtil folkekirken og de øvrige trossamfund får deres egen forfatning bestemmer kirkeministeren i kirkelige og religiøse anliggender gennem udøvelse af den udøvende magt.

Man kan altså med baggrund i statsretten hævde, at religionsfrihed i Danmark indføres som et led i indskrænkningen af folkekirkens tvangsmagt, eller sagt på en anden og mere positiv måde: som et led i statens demokratisering, der også omfatter en demokratisering af folkekirken. På denne måde deltager folkekirken i den demokratiske statsopbygningsproces efter 1849. Det ytrer sig bl.a. ved at præsten mister en række af sine embedsmæssige privilegier som født medlem af sognerådet (indtil 1867), tilsynet med fattigvæsenet (indtil 1933) og tilsynet med sko-

for økonomisk tryk og arbejdsro. Folkekirken gjorde sig urørlig overfor sekulariseringen og skabte sig et helle midt i tidens malmstrøm.

Sognet

Den afgørende sociale kraft i opbygningen af velfærdsstaten efter 2. Verdenskrig har været flytningen fra land til by. Ved krigens afslutning boede 75% af danskerne på landet og 25% i byerne. I 1990 var forholdet lige omvendt. Folkekirken fulgte med befolkningen fra land til byens forstæder. Ikke blot skulle der bygges nye institutioner i sovebyerne, men også nye kirker. Det var en meget stor opgave, der kun kan sammenlignes med Middelalderens bygningen af de mange landsbykirker. Den økonomiske byrde blev båret af kirken godt hjulpet af staten, sådan som det lå i idealet om en fredelig samvirken mellem stat og kirke.

De mange nye kirker blev placeret i sogne, som det kendtes fra landet og de større byer. Idealet om en fælles national sognestruktur i alle stifter blev fastholdt uden større diskussion, selvom sognet med kommunalreformen i 1970 mistede sin betydning for den kommunale administration. Når sognet har fået lov til at stå uantastet som den almindelige ramme for organiseringen af folkekirkens menighedsliv, skyldes det, at alle folkekirkelige retninger har et entydigt positivt forhold til sognet.

Indre Mission betragter sognet som en god ramme omkring mission og evangelisation. Formålet er at skabe forudsætningerne for vækkelse og personlig tilegnelse af den kristne tros indhold. Det sker, når den vakte præst gennem sin vækkelsesforkyndelse møder sit (endnu) uvakte sogn som sognepræst og leder de ikke-troende ind i troens fællesskab i menighed og samfundet.

Grundtvigianismen ser sognet som en Guds skabelsesordning, der samtidig giver de bedste betingelser for at leve den nedarvede folkekristendom ud i frihed og troskab over for den folkekirkelige tradition. Præsten skal tage sognets døbte beboere på Ordet og anerkende dem som en del af sognets menighed uanset, hvor meget eller lidt de deltager i gudstjenestens fællesskab.

De frivillige kirkelige organisationer arbejder næsten alle inden for sognets grænser i tilknytning til sognets kirke. De ønsker at fremme medlemmernes følelse af forpligtelse over for sognets gudstjeneste. Man anerkender dåben uden forbehold og ser sit eget arbejde i

sognet som et tilbud om fællesskab, dåbsoplæring eller som udtryk for og konkretisering af folkekirkens arbejde med mission, diakoni, socialt arbejde o.lign.

Tidehverv betragter i lighed med grundtvigianismen sognet som Guds skabelsesordning. Men der sker en indholdsmæssig skærpelse. I sognet oplever mennesket, hvad det vil sige at leve i pagt med Gud og selve livet. Sognet er som det givne det sted, hvor evangeliets frihed sikres. Enhver modsigelse af sognet er gerningsretfærdighed og bliver bekæmpet i skrift og tale med det samme.

Folkekirkens rummelighed

Baggrunden for, at disse forskellige tolkninger af sognets betydning for folkekirkens selvforståelse kan leve i efterkrigstidens folkekirke side om side, skal søges i folkekirkebegrebets rummelighed. Det er muligt at skelne mellem begrebets forskellige betydningssindhold på flg. måde:

Folkekirke er kirke ved folket. Udtrykket er vokset ud af den romantiske bølge i Tyskland, og sel-

ve udtrykket folkekirke blev lanceret af den tyske teolog Fr. Schleiermacher (1768-1834), som et krav om demokratisering af statskirken. I Danmark lå lignende overvejelser bag D.G. Monrads grundlovsarbejde og har siden spillet en vis rolle i de politiske partiers kirkepolitik.

Folkekirke er kirke rettet mod folket. Kirken har en vækkende eller opdragende funktion over for folket, der ikke er længere er kirkens subjekt, men objekt for mission, dåbsoplæring eller en bestemt kirkelig praksis. I forskellige udgaver kendes denne opfattelse hos Indre Mission, i de fleste frivillige kirkelige organisationer og den oprindelige grundtvigianisme.

Folkekirke er ét folks kirke. Denne opfattelse bygger på identiteten mellem et bestemt folk og en bestemt kirke. Synspunktet bliver især hævdet af Tidehverv, der fremhæver, at kristendommen i evangelisk-luthersk udgave sætter betingelserne for dansk nationalitet. Alt andet som f.eks. tilhørsforhold til anden kristen eller religiøs overbevisning bliver således udansk.

Folkekirke er kirke for folket. Kirken opfattes som institution til at forvalte det folkekirkelige krav på barnedåb og ønske om at have en institution til at forvalte den nationale kultur og historiske tradition. Kirkens strukturer tilpasses det øvrige offentlige service-samfunds strukturer og tankemønstre, så kirken bliver en dimension af folket. Denne opfattelse spores i mange kredse, der vil kalde sig

grundtvigske, men har i øvrig bred tilslutning.

Folkekirken som folkemoralens kirke. Denne kirkeopfattelse stikker hovedet frem i den offentlige debat, om hvad man kan forvente af præstens livsførelse. Ofte er den margin for fejltrin mindre for præster end andre. Det forventes, at præsten kan gå foran med et godt eksempel på anstændig livsførelse uden for mange svinkeærinder.

Folkekirken - en myte

Folkekirkebegrebet er rummeligt og derfor velegnet i en nationalkirkesammenhæng som den danske. Der er inden for bestemte rammer frihed til at lægge det i begrebet, man vil, uden at blive eller føle sig sat udenfor. Mange af de kirkepolitiske debatter i efterkrigstiden udspringer af uenighed om fortolkningen af folkekirkebegrebet og den tilsvarende praksis for arbejdet i sognet.

Det er derfor blevet foreslået at betragte "folkekirke" som en myte, fordi man derved får en klarere forståelse for begrebets styrke og immunitet. Det er mytens funktion at kunne forene forskellige, og måske ligefrem divergerende opfattelser af, hvad der er rigtigt eller forkert, fornuftigt og irrationelt. Beklager man sig f.eks. over, at folkekirken er ved at blive for de indforståede, kan man pege på, at den da er for alle. Retter kritikken sig imod, at den er for passiv, henvises der blot til lægfolkets engagement inden for diakoni, mission og socialt arbejde i andre

sogne eller steder. Eller synes man, at gudstjenesten er for kedelig, bliver man måske irettesat med en opfordring til selv at skabe forandring eller deltage i de grupper og sogne, der arbejder med gudstjenestefornyelse.

Folkekirken har det hele, og myten sikrer stabilitet, tradition og kontinuitet i den teologiske selvforståelse af sognekirkens placering midt i et samfund, der er under hastig forandring og måske er ved at glemme sine rødder. Myten giver frihed for grundtvigianeren til at tilrettelægge sit arbejde i sognet som om der fortsat er identitet mellem folk, nation, stat og kirke. På samme måde har den indre missionske præst frihed til at tilrettelægge sit sognearbejde som om der ikke er identitet mellem folk, nation, stat og kirke. Folkekirken har det hele - indtil videre. Det er måske hemmeligheden ved den her ved indgangen til det næste årtusinde.

Kunst og symbolik i vore altertavler

Indledningsstof til en studiekreds om vore kirkers altertavler

Folkekirken og kunsten har i de seneste årtier indledt et nyt og positivt samarbejde. Det har givet sig udslag i spændende resultater i mange af vores nyere kirker. Men diskussionen om kunstnerens frihed overfor kirkens retningslinjer er endnu ikke afklaret. Artiklen hér lægger op til debat om forholdet mellem kirke og kunst.

Af pastor Erik Ågård

Mange mennesker, endog kunsthistorikere, bruger ordene alter og altertavle i flæng. Men det er vildledende sprogbrug.

Alteret er selve det bord, hvorfra præsten leder gudstjenesten og uddeler nadveren. Oprindeligt var det et flytbart (træ)bord uden udsmykning, men i tidens løb er det blevet prydet på alle tænkelige måder. Blandt andet med en tavle (gammelt dansk ord for maleri).

I oldkirkens tid stod præsten bag alteret under gudstjenesten, ansigt til ansigt med menigheden; men allerede i tidlig middelalder understregede man præstens ophøjede status ved at flytte ham hen foran alteret, med ryggen til menigheden.

Det medførte, at præsten med sin person kom til at skjule flere af de genstande, der stod på alteret, navnlig krucifixet og alterlysene.

Man løste det problem ved at bygge en forhøjning på alterbordets bagkant, en lav træ-, metal- eller stenvæg med flad overside, hvorpå man så stillede både krucifix og lys, så alle kunne se dem.

På den måde opstod den lave bagvæg, som kaldes et retabulum. (tilbagetrukket tavle). Retablet er altertavlens første forgænger. Det udsmykkedes med relieffer, emaljer og o.l. Man byggede herefter i tidens løb videre på retablet, gjorde det højere og højere, og således skabtes (i gotisk tid) alterskabene og derefter (fra renæssancen) altertavlerne.

Dansk gotik regnes fra ca. 1300, dansk renæssance fra ca. 1550.

Gotikkens alterskabe

De gotiske alterskabe var rigtige skabe, ofte med hængslede si-

defløje, der kunne lukkes sammen som en art låger, så de beskyttede skabenes dyrebare indhold, når kirken ikke var i brug.

Deres fodstykke, den såkaldte predella (ordet betyder skammel), afløste det omtalte retabel og var ofte med malede scenerier.

Selve alterskabet var fyldt med udskårne og bemalede bibelske og ikke-bibelske skikkelser: Jesus, Jomfru Maria, apostle og helgener. Et alterskab kunne være delt i tre, dvs. et midterskab med to sidefløje, en såkaldt triptych (græsk: trefoldet), eller delt i fem, dvs. et midterskab med to plus to sidefløje, en såkaldt pentaptych (femfoldet).

De bevægelige fløjes indersider var fyldt med udskårne eller malede helgenfigurer. Fløjenes ydersider var altid bemalede, ofte med en fremstilling af Marias bebudelse eller scener fra Kristi lidelseshistorie (fløjene var oprindeligt tilslukkede i fastetiden).

Oven på alterskabet var rejst et himmelstræbende, udskåret og bemalet topstykke, fyldt med ornamenter og figurer, og ofte en Golgata-fremstilling.

Disse alterskabe var for det meste af nordtysk eller nederlandsk oprindelse.

Reformationens billedsyn

Hvad skulle reformationen stille op med disse stærkt katolske alterskabe? Deres motiver lå i reglen milevidt fra bibelsk og evangelisk-luthersk kristendom: Marialegender, helgenlegender og helgen-skikkelser fyldte godt op i gotikkens alterskabe. Man kunne derfor have forventet, at de var blevet kasseret ligesom i Zwingli og Cal-

vins mere radikale reformation. De reformerte tog de katolske billeder så alvorligt, at de blev nødsaget til at forkaste og ødelægge dem i en billedstorm.

Så konsekvent var man ikke i den evangelisk-lutherske reformation. Her forekom sjældent tilfælde af billedstorm.

Hvorfor ikke?

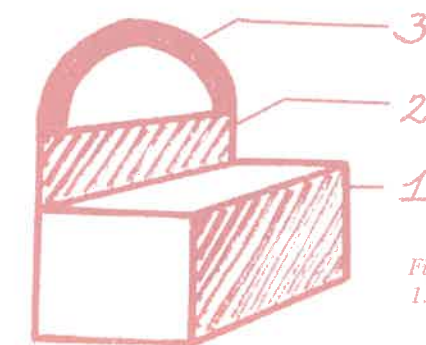
I sin bog „Reformationens rindalister“ skriver Axel Bolvig:

„Martin Luther var ikke billedstormer... Han understreger mange gange, at det ikke nytter at ødelægge billederne og dog lade dem forblive i folks hjerter. Det afgørende er, at hvor billederne er ude af hjertet, da gør de ikke øjnene skade. Den samme opfattelse deler de fleste danske reformatorer...“

Stående i det umulige valg mellem accept og destruktion valgte Luther således en tredje løsning: at slå sin lid til det forkyndte ord og derpå affinde sig med den katolske kunsts uevangeliske forkyndelse. De kirkelige billeder, herunder alterskabenes legende-motiver, fik lov at blive stående.

Takket være denne lutherske „tredje løsning“ ejer vi i dag i vore kirker, næsten 500 år efter reformationen, en omfattende og uvurdelig skat af middelalderlig kirkekunst i velkonserveret stand.

Men medaljen har en uægtelig også en bagside. Nemlig at vi i den evangelisk-lutherske kirke har vænnet os til ikke at tage kunsten alvorligt. For de middelalderlige kunstnere hang det skønne, det gode og det sande sammen, de udgjorde et trefoldigt princip. Det skønne var ikke bare skønt, men rummede nødvendigvis i sig det gode og det sande. Men reformati-

Figur 1: Rids af et „gyldent alter“:
1. frontale; 2. retabel; 3. bue.

onens „tredje løsning“ betød en opløsning af dette trefoldige princip. Det skønne blev gjort til en selvgyldig størrelse: blev opfattet som udsmykning eller ren dekoration.

Jeg har selv engang oplevet en amerikansk turist i Tunø Kirke, der pegede op mod kirkens altertavle med den himmelkronede Maria og spurgte: Sig mig, er I katolikker eller protestanter her på øen? Han tog kunsten alvorligt.

Vi lærte at glæde os over kirkekunstens skønhed og se stort på dens budskab, og det er i virkeligheden en fornærmelse imod den middelalderlige kunst.

Reformationens altertavler

Reformationstidens altertavler er præget af *renæssancens* stilkrav. De har en velordnet, symmetrisk konstruktion, opbygget af vandrette og lodrette linjer, som skærer hinanden og danner en række firekantede felter.

I øvrigt ligner altertavler og alterskabe hinanden i konstruktionen: Begge består i reglen af en predella og et midterfelt, evt. med sidefløje, samt øverst et afsluttede topstykke, som omslutter et mindre billedfelt.

Midterfeltet holdt sig som regel - efter Luthers anvisning - til en gengivelse af centrale frelseshistoriske motiver: Jesu fødsel, Jesu korsfæstelse eller nadverens indstiftelse. Ud fra dette hovedmotiv groede altertavlen opad og ud til siderne som en myldrende billedsamling: bibelhistoriske situationer, profeter, apostle, evangelister, keruber og basunengle, dyder og symboler, søjler og raffinerede på-hit. Altertavlerne blev ofte lige så festlige og farverige som middelalderens alterskabe.

En anden løsning var at fylde side- og topfelterne, evt. også midterfeltet, ud med (guld)skrift på latin, dansk eller tysk: centrale passager fra Det Nye Testamente, bl.a. nadverens indstiftelsesord.

Det er de såkaldte katekismustavler, som var almindelige i de første reformationsårtier, indtil reformationen fandt sine egne ben i forhold til billeder i det hele taget.

Skiftende tiders altertavler

De senere altertavletyper afspejler skiftende tiders meget forskellige kunstneriske stil og smag:

Barokkens (ca.1640-1750) altertavler byggede videre på re-

Altartavle i Østbirk kirke i
åben stilling. Sengotik.

næssancens velordnede konstruktion, men fyldte den op med et broget virvar af dramatiske bibelske billeder, svulmende udskårne figurer, bruskagtige ornamenten og snoede søjler - den såkaldte bruskbarok.

Efter enevælden udviklede barokstilen sig til det højtidsfuldt pompøse, den såkaldte enevoldsbarok. Der skabtes i mange større kirker overdimensionerede, overdådige „alteropsatser“ af marmor eller marmorerede træ, rummende imponerende skulptur og malerkunst. Rokokoens (ca. 1740-1780) altartavler kan minde om den tidlige barok, men tager det ikke så tungt med symmetrien og virker lettere og mere elegante. Det gælder også rokokoens alterbilleder.

Nyklassicismen (ca. 1780-1860) søgte nye veje ved f.eks. at erstatte altartavlerne med skulpturer og skulpturgrupper, men har ikke gjort sig specielt gældende med alterbilleder.

Folkekirkens tid

Ved 1800-tallets midte begyndte kirke og kunst at gå hver sin vej. Tidens moderne kunstnere var i

reglen stærkt kritiske over for overleveret tro, kristendom og kirke og havde ikke særlig lyst til at lade sig bruge i kirkens tjeneste. Modviljen var ovenikøbet gensidig. Den nye folkekirkens ledere følte sig utrygge over for disse tidens kulturelle oprørere.

Følgen blev, at kirkerne i reglen benyttede sig af mindre, men til gengæld traditionelle og loyale kunstnere til udsmykningsopgaver. Hvad der blev skabt af kirkelig kunst i århundredets anden halvdel, var derfor generelt af ret ringe kvalitet.

Det var historiemaleriets tid, og menighederne foretrak i reglen altartavler i form af et enkelt stort, indrammet bibelhistorisk billede. Sådanne billeder blev f.eks. udført af Lucie Ingemann, digteren B.S. Ingemanns fromme hustru, eller af de efterhånden mange mere eller mindre anonyme efterlignere af Carl Blochs og andre maleres bibelske billeder.

Det var illustrationskunst, det vil sige blot afbildninger af bibelhistoriske situationer uden nogen synderlig personlig bearbejdning. Følelsesfulde og stillestående hygebilleder, som derfor i næste

omgang medvirkede til kirkens image som kunstnerisk tilbagestående.

Det meste af denne andenrangs kunst er senere blevet udskiftet med noget bedre.

I 1900-tallet har kirkens sans for billedkvalitet været i mærkbar stigning. Det var ofte de nydannede menighedsråd, der tog initiativet til udsmykning af den sognekirke, de nu havde fået medansvar for og dermed kærlighed til. De så meget gerne kunstnere visualisere den kristne tro og Guds nærvær i sognets kirke.

Men der var også mange steder, hvor man, i hjælpeløshed og for ikke at komme til at gøre noget forkert, foretrak at nøjes med et krucifiks eller et nøgent kors på alteret eller altervæggen i den nybyggede kirke.

Den Danske Folkekirke har nemlig aldrig haft nogen „kulturpolitik“, men har foretrukket at lade dette område afgøres i et mere eller mindre heldigt samspil mellem lokale menighedsråd og de statslige sagkyndige kontrolinstanser.

De seneste års kirkekunst

Men gennem det sidste halve århundrede, nærmere betegnet siden 1950'erne, er der sket en betydningsfuld vending i forholdet mellem kirke og kunst. Tidligere tiders gensidige mistro er afløst af en erkendelse af, at de to parter har brug for hinanden.

Den nye tilnærmelse kom i stand fra begge sider, blandt andet i den såkaldte arkitekt-teolog-kreds, der

*Altartavle i bruskbarok,
Skødstrup Kirke*

fra 1959 samledes for at drøfte sammenhængen mellem gudstjeneste og kirkebygning. Her stod også den kirkelige kunst på dagsordenen, og man understregede betydningen af, at arkitektur og kunst blev tænkt sammen i et samspil, når f.eks. nye kirker skulle projekteres. Samme holdning har fundet udtryk gennem Kirkefondets virksomhed.

Resultatet udeblev heller ikke. Folkekirkens nye, positive forhold til den moderne kunst har udviklet sig, ikke ved styring ovenfra, men gennem de lokale kirkekomiteers og menighedsråds

indsats i deres samarbejde med arkitekterne.

Det har givet en række meget spændende resultater rundt omkring i de næsten 200 kirker, som er opført i det sidste halve århundrede. Her har moderne arbejds-kunstnere skabt en helt ny kristen billedkunst, især i form af alterbilleder. Ikke som i 1800-tallet blot afbildninger af bibelske situationer, i det hele taget ikke banalt realistiske illustrationer. Men en kunst, non-figurativ eller abstrakt ekspressionistisk, som tilfører motivet kunstnerens eget personlige bidrag, et „overskud“,

et „ekstra“ i form af tro eller tvivl, fryd eller smerte. Det er det, som gør et billede spændende og vedkommende, til tider uafrysteligt, for nutidens mennesker.

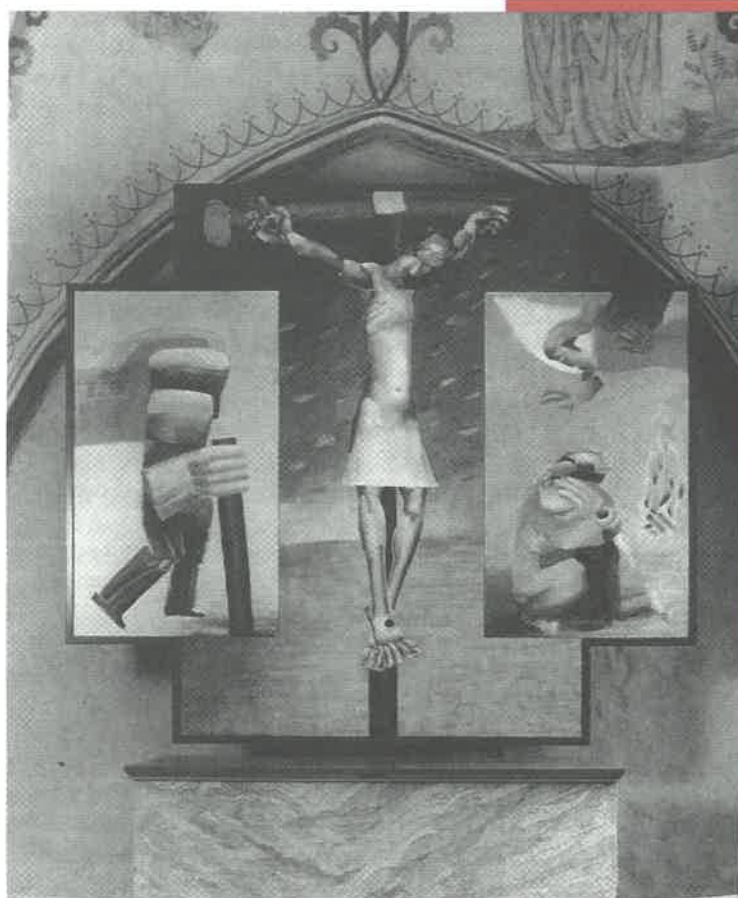
Nogle problemer

Helt problemløst har dette nye samarbejde naturligvis ikke været. Gensidig mistro forvandles ikke til tillid på nogle få år.

Det store problem, som straks meldte sig, var naturligvis den kunstneriske frihed. På den ene side stod kunstnerens ulyst til at lade deres kunst diktere af kon-

Arne Haugen Sørensen: Alter-
tavle med vandringsmand,
den korsfæstede Kristus og
Isaks ofring. Dalbyneder Kirke

ventioner og kirkelige retningslinjer. På den anden side stod kirkens lige så store ulyst til i kunsten at lade sit 2000 årige budskab erstatte af kunstneres diverse private opfattelser af livet og døden.

Kort sagt: kunst i kirken måtte hverken blive til kirkelig programkunst eller kunstneriske egotrip.

Tilsyneladende er det problem uløseligt. Men praksis viser noget andet. Det er ganske vist enkelte gange sket, at menighedsråd og kunstnere er gået fra hinanden i dyb uenighed, og en enkelt gang (i Ribe Domkirke 1983-87) gik det helt galt, så kirken sad tilbage som håbløst sorteper. Men i reglen har de to parter fundet løsningsmodellen. Den som hedder dialog:

„Kunstneren og kirken er fælles om budskabet, om evangeliet. Det er udgangspunktet, og så kan man spørge, om det kan forenes med kunstnerens frihed? Det kan

det af to grunde. Den ene er, at en kunstner skaber ud fra sine egne forudsætninger. Og disse forudsætninger var i mange århundreder i hele den vestlige verden den kristne kultur. Den er stadig forudsat, selvom den er betvivlet og trængt, ja, selvom vi alle - kunstnere som ikke-kunstnere - kæmper med den og slår os til blods på den. Ingen forventer heller i dag af kunstnerne, at de til kirken maler billeder, der er gennemlyst af en afklaret tro. Hvad man derimod må forvente, er en vilje til at gå i dialog med det, der foregår i kirken, en optagethed af evangeliet og en fortolkning i et personligt sprog.“

Lisbeth Smedegaard Andersen i „Mytens forladte huse“, Samlerens Forlag 1999 (side 193).

Nogle eksempler

Et blot nødtørftigt udvalg af eksempler på værker - billede og skulptur - der er fremgået af dette nye samarbejde mellem kirke og kunst, kan ikke rummes inden for denne artikel.

Enkelte af de store navne skal dog i hvert fald nævnes (i uprioriteret rækkefølge): Sven Havsteen-Mikkelsen, Erik Heide, Mogens Jørgensen, Svend Engelund, Svend Wiig Hansen, Arne Haugen Sørensen, Peter Brandes, Hein Heinsen, Arne L. Hansen og Robert Jacobsen.

En gennemgang af disse og andre kunstneres meget forskellige værker i danske kirker er at finde i Lisbeth Smedegaard Andersen's ovennævnte fremragende værk som omhandler dansk kirkekunst efter 1945.

Hans Egede og Grønlandsmissionen

Med til den danske kirkehistorie hører den grønlandske kirke og dens historie. Artiklen giver et spændende og levende portræt af Hans Egede - Grønlands Apostel. Hans Egede var en mand med store idealer og han påtog sig et næsten umenneskeligt stort arbejde: At kristne Grønland. Samtidig skildres hans samtid, en tid, der var præget af brydningen mellem ortodoksi og pietsime.

**AF Biskop
Henrik Wilhjelm**

Den kun 22-årige sognepræst i Vågen i Lofoten, Hans Egede, var mismodig. Nabopræsten havde ikke kunnet tåle at hans sognebørn hellere ville høre Hans Egede og lægge i hans kirkebøsse og havde villet prædike også i Vågen kirke, hvad Hans Egede selvfølgelig havde hindret ham i. Det var der kommet megen strid af. Hans Egede havde menigheden bag sig, men fik en bøde af provsteretten. - Tænk at skulle se frem til et helt præsteliv med den slags tåbelige trakasserier!

Kort forinden havde han opdaget at der i flere hundrede år ikke havde været kontakt med nordboerne i Østerbygden på Grønland, som altså ikke engang havde hørt om Luther. Men det kymrede ingen sig om, og de var dog ellers landsmænd. I stedet skulle tiden gå med at kive og strid med smålige nabopræster. Nej, han måtte til Grønland og finde ud af hvad der var blevet af nordboerne. Men hans flyvske ide huede ikke hans 35-årige hustru Gertrud, der netop havde født deres første barn, Poul. Og så ville Hans til Grønland! Det måtte være en fristelse fra den onde selv. Hans Egede kunne dog ikke få nordboerne og deres reformation ud af hovedet. For selvom han vel ikke turde anse sig for „extraordinært hertil kaldet af Gud“ så kunne dog ingen anden virksomhed stille ham tilfreds.

Og til sidst gav Gertrud sig. Men så meget talte derimod. Også tidens, og Hans Egedes egen ortodokse teologi, der fandt at mission var ensbetydende med at svigte de hjemlige af Gud givne opgaver. Så i det store og hele mødte Hans Egedes tanker kun modstand og hån, og han måtte så småt tage den frembrydende pietismes tanker til hjælp i sit selvforsvar sammen med en stadig mere håndfast

henvisen til de store handelsmæssige muligheder i Grønland. Det gjaldt ikke mindst i forsøget på at overbevise kongen om planernes rimelighed. Hans Egede afsendte flere skrivelser som forblev ubesvarede, fordi krigen med Sverige ganske beslaglagde kongens og regeringens opmærksomhed.

Til sidst opgav han i 1717 sit embede og flyttede med kone og fire små børn til Bergen for dér bedre at kunne virke for sin sag som han efterhånden var så manisk besat af at han også brugte sin tid på at studere alkymi: kunne han bare lære at lave guld, kunne han selv finansiere sin grønlandsfærd. Alkymiforsøgene kom der intet ud af (men da han siden fortsatte dem i Grønland kom de til at koste et menneskeliv), men en anden tryllekunst banede vej for oprettelsen af et grønlandsk handelskompagni: Hans Egede bekendtgjorde at en foreløbig anonym interessent havde skudt 300 rdl. i foretagendet i virkeligheden var det ham selv - med alt hvad han kunne skrabe sammen. Listen fik andre driftige bergensiske købmænd til også at tegne sig for anparter nok til indkøb af skibe og varer. Kongen gav sin billigelse og lovede at bekoste Hans Egedes løn.

Den 12. maj 1721 fik den da 35 årige Hans Egede efter 13 års modgang endelig den medvind som betød at han med kone, 4 børn (13 år) og 40 andre (skibsmandskab og handelsfolk) ombord på skibet „Håbet“ kunne se Norges kyst fortone sig bagude. Nu stod vejen til Grønland åben for som han troede at reformere de katolske nordboeres efterkommere på østkysten og kristne de hedenske vilde på vestkysten af denne del af det danske rige. Men det var de nordiske folkefrænder mere end de vilde eski-

Hans Egede (1686 - 1758)

moer, der havde ført Hans Egede til Grønland, og de første fangere i kajak så ham da også noget sølle ud.

De på deres side fandt forresten heller ikke Hans Egede særlig interessant, men derimod hans kone og især hans børn. De var vant til at handle med hvalfangerne, men havde aldrig før set europæiske kvinder og børn. Og de gjorde for alvor, men uden begejstring, store øjne, da de nyankomne slog sig ned og byggede huse på en af de yderste lave og gølge øer, der næsten som en besværgelse fik navnet „Håbets ø“. Nordboefterkommere traf Hans Egede ingen af, heller ikke da han næste sommer forsøgte at nå Grønlands østkyst og nåede næsten helt til Kap Farvel. Han var ikke klar over at de mange tomter og ruiner han så, faktisk udgjorde Østerbygden, der længe havde været ligeså nordbotom som Vesterbygden.

Vinteren stod for døren, og han måtte returnere til Håbets ø og se i øjnene at hans opgave alene blev at missionere blandt hedenske eskimoer. Men den opgave var forbundet med mange vanskeligheder. Den første og største var det umulige sprog. Hans Egede gjorde sig store anstrengelser for at lære det. Han opholdt sig i grønlændernes overfyldte, ildelugtende jordhuse, ligesom han lod nogle af sine folk og særlig sine sønner gøre det, fordi de havde større sprogmemorie end han selv.

Han forsøgte også at få grønlændere til at tage ophold hos sig på Håbets ø, men det lykkedes dog

kun at få nogle børn til at blive i længere tid derude. De blev undervist i dansk mundtligt og skriftligt især fordi Hans Egede var overbevist om at en række kristne grundbegreber ikke kunne udtrykkes på grønlandsk. Disse børn lærte samtidig de fire missionærbørn grønlandsk. Et af børnene blev døbt i 1725 som den første grønlænder og fik navnet Frederik Christian. Han blev senere i 1729 sendt rundt til bopladserne som kateket på linje med sønnerne Poul og Niels. Hans Egede sendte også flere unge grønlændere til Danmark for at lære dansk og blive uddannet til kateket, dog uden positivt resultat.

Ikke mindst sønnen Pouls erindringer viser i øvrigt at Hans Egede selv aldrig fik lært det vanskelige sprog ordentligt. Han gjorde sig i øvrigt fra starten ikke opgaven let. Der skulle med ord og billeder fortælles om skabelse, syndefald, syndflod, Jesu gerninger, død og himmelfart, om dom og opstandelse og dertil laves spørgsmål og svar. Siden genlæste Poul Egede dem og måtte indrømme at de var „så forkerte, at jeg nu ikke undre mig over at de muntre og lystige grønlændere lo, når jeg katekiserede dem.“ Og når hans far prædikede troede grønlænderne at det drejede sig om køb af en vandtæt kajakdragt (kapitek), mens han i virkeligheden udlagde nogle vers fra et bestemt „kapitel“. Ikke sært at de ofte lange og meget dogmatisk anlagte prædikener trættede dem.

Men kunne man ikke ændre dåbsbetingelserne, måtte man

ændre ... grønlænderne, før de kunne blive kristne. Deres vildhed, selvrådighed og fælske dumhed hindrede at Guds ord kunne skabe frugt til sand omvendelse. Derfor må de først „gøres til mennesker, førend de kan blive til kristne mennesker.“ (Det er i øvrigt herfra Grundtvig har sit: „Menneske først, kristen så.“) Og for Hans Egede betød det for det første: at de helst skulle blive som de gamle nordboer i Grønland, dvs. blive bønder, og dermed blive bofaste så de kunne få stadig undervisning. For det andet betød det at lære lydighed mod den kongelige øvrighed, dvs. Hans Egede og han var ikke bange for at bruge spanskrøret. Grønlænderne var nemlig både barnagtige og tåbelige fordi de troede på deres hexemestre (åndemanere), amuletter m.m. og ikke ville holde op dermed, selvom Hans Egede med trusler om timelig og evig straf havde sagt, at det skulle de som kongens undersåtter (i Danmark-Norge blev konfirmationen indført få år senere bla. for at sikre at alle danske borgere havde den rette tro!).

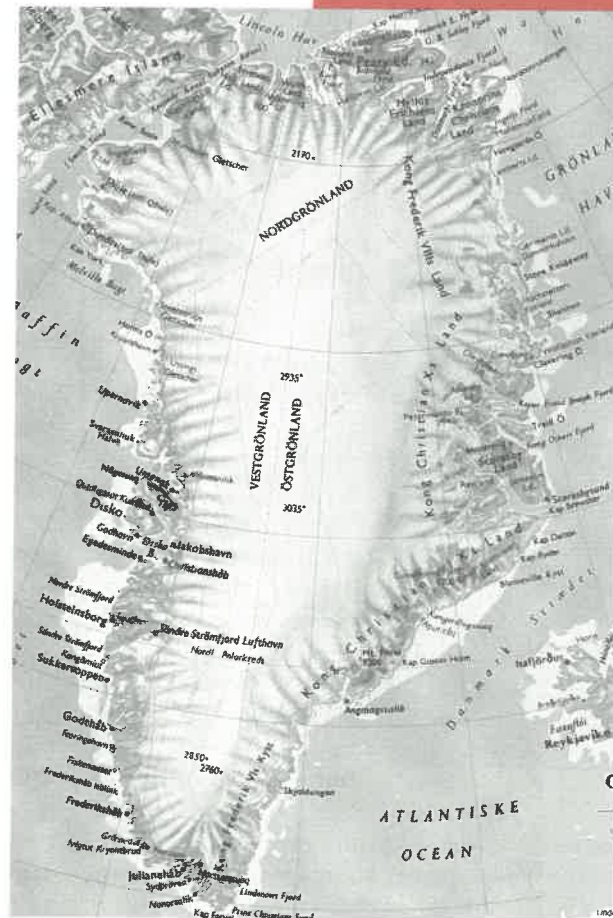
Den vinter knækkede Hans Egede, med sommerens skib indsendte han sin afskedsansøgning. Men Gertrud Rask var så svækket efter at have plejet de koppesygge at hun ikke kom over det, og sommeren 1735 var hun så svag, at de ikke kunne rejse nogen steder. Hun døde ved juletid. Det blev en meget lang vinter for Hans Egede, der også selv var syg bl.a. af skørbug og dertil havde alle de tunge tanker.

Således fik han en dag et „farligt anfald: Jeg følte først i mit hjerte ... had til Gud og afsky og lede ved at høre hans ord. ... Det var som min sjæl var stedt i helvedes angst og omspændt af dødens bånd... Jeg udbød at Gud havde forladt mig. ... Min samvittighed fordømte mig, jeg tænkte, jeg havde ingen hjælp hos Gud mere. ... Men den gode Gud forbarmede sig over mig .. og førte mig igen af helvede og gav mig livet.

For Hans Egede drejede det sig om en kamp mellem hedensk overtro og kristentro, for grønlænderne om at finde den dygtigste åndemaner. Hertil opfattede de afgjort Hans Egede som kandidat. Og Hans Egede gik ind i kappestriden. Men efterhånden måtte han overveje, hvorfor der ikke kom ret meget ud af hans undervisning og prædikener. Han overvejede dog ikke om det var rimeligt at forvente eller ligefrem kræve af grønlænderne at de skulle tilegne sig de væsentlige dele af Luthers lille katekismus med de ti bud, trosbekendelsen, fadervor og sakramenterne?

For Hans Egede var den tro jo sammen med et moralsk liv den uomgængelige betingelse for at undgå dommen og som døbt opnå den evige salighed. At lede grønlænderne dertil var det egentlige formål med at han var på Grønland. Ikke mindst dommen kom derfor til at stå meget centralt i Hans Egedes forkyndelse.

Endelig blev det sommer og efter 15 år i Grønland kunne Hans Egede holde sin afskedsprædiken. Som tekst havde han valgt: Jeg mente at jeg havde arbejdet forgæves og spildt min kraft omsonst og unyttigt, dog min ret er hos Herren og min løn hos Gud (Jes. 49,4).

Men såede brødremissionærerne tvivl om både Hans Egedes tro og mission var det dog for intet at regne mod den anden ulykke, skibet medbragte: Af fire unge som Hans Egede havde sendt til København, var de tre døde af kopper, og kun den sidste var med tilbage og bragte smitten med sig. Snart bredte koppe-epidemien sig over hele området og folk døde som fluer under frygtelige lidelser. 90% af Godthåbegnens befolkning døde og dermed næsten alle som Hans

Egede havde undervist og døbt (10 år senere var kun 17 døbt af Hans Egede i live).

En af de første som døde var Frederik Christian, Egedes plejesøn og bedste hjælper. Ikke sært at Hans Egede blev grebet af modløshed og anfægtelse. „Mens jeg troede at være kommet til landet til deres frelse og salighed, er det faldet ud just til deres undergang og fordærvelse.“ Det erfarede familien Egede den vinter stadig, dag og nat, med alle sanser. De syge og døende tog de ind i deres stue for at lindre dem deres sidste timer. De mange Egeder i Grønland i

dag hedder dog ikke Egede fordi de er deres efterkommere, men fordi en familie i begyndelsen af det 19. århundrede lod sig opkalde efter dem. Derimod kan Lynge-slægten føre sin stamtavle tilbage til Grønlands apostel.

I begyndelsen havde Hans Egede regnet med at kun sproget ville skabe problemer. Han fandt ingen spor af nogen egentlig hedensk gudsdyrkelse som kunne stille sig hindrende i vejen for det kristne budskab, og i moralsk henseende overgik de langt de kristne, for selv uden lov og politi er „kærlighed og ærlighed, kyskhed og ærbarhed, ja, alle ydre dyder i fuldkommen øvelse“, og det samme kunne bestemt ikke siges om Hans Egedes eget følge, særlig de strafefanger og prostituerede han fik op som „hjælpere“ da Godthåb

blev anlagt i 1728.

Ikke alene efterkom han deres bøn om at blæse på deres syge omend tøvende for han ville hellere have bedt. Men han fremhævede også at hans bønner og salmer var bedre til helbredelse og sælfangst end deres trylleord og sange, fordi den magt, Gud, der stod bag ham, var stærkere end deres åndemaneres hjælpeånder, og Gud skulle nok lade sygdom og misfangst ramme dem som straf for deres overtro, et argument der som en boomerang skulle ramme Hans Egede selv. Så forlod han igen Grønland sammen med sine tre yngste børn og kisten med sin afdøde hustru.

Tilbage for at fortsætte faderens arbejde blev kun Poul, der var blevet præsteuddannet, selvom han hellere havde villet være søofficer. Han kom til at virke i Nordgrønland. Det gjorde dog kun situationen sværere for Hans Egede, for brødremissionærerne ønskede en anden opskrift på mis-

onsindsatsen: mindre dogmatik og mere omvendelse. Og det førte Hans Egede ud i et vidtløftigt forsvar af den lutherske retfærdiggørelseslære på tysk! Konsekvensen blev at brødremissionærerne begyndte deres egen mission, uafhængigt af Hans Egede.

Hans Egede døde i 1759. Ikke blot hans sønner, men også både børnebørn og

oldebørn var med til at præge den lutherske grønlandsmission århundredet ud. Mange lod sig overbevise af argumenterne, og ville gerne døbes. Men Hans Egede var meget tøvende og ville ikke døbe, hvis han ikke var overbevist om at dåbskandidaten havde tilegnet sig den rette tro, og han døbt derfor næsten ingen voksne, og kun børn hvis han kunne regne med at få lov til at give dem en kristen oplæring. På Godthåbegnen var brødremissionærerne en overgang tæt på at blive enerådende, men en energisk indsats af Egederne selv og overlevende Egede-disciple på egen fastholdt en luthersk menighed også her - ved siden af brødre-menigheden.

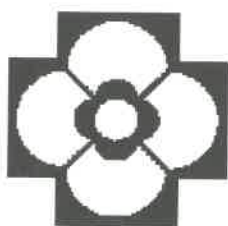
I 1733 kom så den glædelige meddelelse at grønlandsprojektet kunne fortsætte, tilmed med forøget indsats. Med skibet fulgte nemlig 3 missionærer fra brødre-menigheden, der skulle hjælpe Hans Egede missionen. Hans Egede vedblev at bruge sine kræfter i

grønlandsmissionens tjeneste ved at uddanne nye missionærer og rådgive missionens styrelse, indtil han i 1847 i skuffelse over dens indsats trak sig helt tilbage fra arbejdet. Også her afløstes han dog af sønnen Poul. Forinden havde han dog udgivet sine dagbøger og den første store grønlandsbeskrivelse, der alle siden er oversat til utallige sprog - men ikke grønlandsk. Og netop forpligtelsen overfor de døbte børn synes at have været afgørende for at Hans Egede med familie valgte at blive i Grønland da kongen i 1731 kaldte alt mandskab tilbage og ønskede helt at opgive aktiviteterne i Grønland. Det følgende år forblev situationen uafklaret, men med sommerens skib kom en geolog, der også skulle undersøge „hvorfor præsten og hans kone bestandig holder ved det væsen og lider så meget besvær år efter år og tilmed har brugt deres fleste penge på dette værk.“ Måske ville han „gøre sig fortjent til en bispestol eller et fedt kald derhjemme, men ingen af delene mærker jeg, han tænker på, uden taler altid om, at han ønsker at leve og dø her for at føre de vilde til Guds kundskab.“

Kirkens Undervisning 2000

Temaet for næste årgang kan i skrivende stund ikke fastlægges fordi en ny redaktion er ved at etablere sig. (Se evt. redaktionelt side 3). Men artikler, indlæg og ideer til kommende numre modtages naturligvis stadig gerne.

Henvendelse
Adresseændringer bedes meddelt Avispost-kontoret. Husk ved alle henvendelser at opgive abonnements-nummeret, som står opført sammen med adressen på bladets bagside.

FOLKEKIRKENS PÆDAGOGISKE INSTITUT

KIRKEALLÉ 2, 6240 LØGUMKLOSTER

Tlf. 74 74 32 13 - Telefax: 74 74 50 13 - E-mail: fpi@km.dk

Efteruddannelseskursus for sognemedhjælpere II, 3.del

ved rektor Eberhard Harbsmeier

Mandag den 13.marts - fredag den 17.marts på Institut for Diakoni og Sjælesorg, Dianalund

For sognemedhjælpere, der har deltaget i kursus 1 og 2

Tilmelding: senest 13.januar 2000 til Folkekirkens Pædagogiske Institut

Værkstedskursus om "Jonas", musical af Kis og Hans Holm

ved lektor Finn Rosenberg og komponist Hans Holm

Onsdag den 22. - fredag den 24.marts 2000

For præster, lærere og kirkelige medarbejdere i øvrigt

Tilmelding: senest 22.januar 2000

Kursus om kirken som aktør i TV og radio - teori og praksis

ved lektor Birgitte Thyssen og sognepræst Per Bucholdt Andreasen

Mandag den 3. - fredag den 7.april 2000

Tilmelding: senest 3.februar 2000

Stiftskurser om dåb, nadver og etisk dannelse i konfirmationsforberedelsen

ved rektor Eberhard Harbsmeier og lektor Birgitte Thyssen:

Ribe stift: Mandag den 10. - tirsdag den 11.januar 2000 på Folkekirkens Pædagogiske Institut

Haderslev stift: Onsdag den 12. - torsdag den 13.januar 2000

Århus stift: Mandag den 21. - tirsdag den 22.februar 2000

Helsingør stift: Onsdag den 23. - torsdag den 24.februar 2000

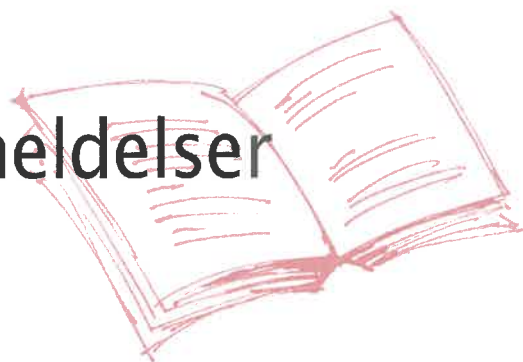
Lolland-Falster stift: Mandag den 20.marts - tirsdag den 21.marts 2000

Københavns stift: Onsdag den 22.marts - torsdag 23.marts 2000

For præster, sognemedhjælpere og lærere

Indbydelse udsendes gennem stiftskontorerne til stiftets præster og andre interesserede

Anmeldelser

Familiebibelen, Det Danske Bibelselskab. Pris kr. 349,-

I løbet af de sidste par år har vi en række bibeludgaver og bibelfortællinger, som for de flestes vedkommende er præget en fin pædagogik sans for bibelens fortællende tekster. Derimod har vi ikke set eksempler på udgivelser, hvor læseren indføres i de historiske forhold bag teksterne *samtidig* med at vi får den bibelske fortælling. Men nu har vi en sådan bibel.

Det Danske Bibelselskab har med *Familiebibelen* villet præstere en udgivelse, der skal markere årtusindskiftet. Det er blevet til en statelig bog i det store format. På én gang en bibelbog med de store kernefortællinger fra Det Gamle og det Nytestamente kombineret med tegninger, fotos og kort. Bibelteksterne sættes ind i deres historiske og geografiske sammenhæng, nøgleord og talemåder forklares, tidstavler, som i øvrigt er meget flotte, giver en nemt tilgængelig oversigt over de historieske forhold i Mellemøsten. Endelig er hver af teksterne suppleret med en rubrik, der hedder "Tanker om fortællingen", som hjælper læseren med at forstå den pågældende bibeltekst.

Familiebibelen taler med sine fremragende illustrationer af Peter Dennis både til børn og voksne. Illustrationerne er klare og kan måske godt minde lidt om "Hollywoodscenerier". Men kvaliteten er flot og gengiver de bibelske fortællingers egen indre dramatik.

Ja, det er i bedste forstand en familiebibel, hvor man sammen, voksne og børn kan gå på opdagelse i de enkelte fortællinger og sam-

men finde frem til tekstens budskab, tale om personerne, deres handlemanér og baggrund.

Familiebibelen er et flot redskab til at vi igen kan gå i gang med bibellæsningen.

Historien om Job. Tegnet og fortalt af Peter Madsen. Pris kr. 165,-

Peter Madsen kender vi fra *Menneskesønnen*, der udkom i 1995 og blev en vældig succes – i øvrigt godt suppleret med Peter Madsens egen foredragsturné.

Nu har han gjort det igen med en ny storslået bibelfortælling, nemlig fortællingen om Job. I sin bog gendigter Peter Madsen i billeder og ord den ældgamle diskussion om lidelsens problem og spørgsmålet om menneskets skyld. Det er det evigt aktuelle problem, som netop har gjort Jobs bog til et af de mest brugt i moderne kunst og litteratur. Med en vældig kraft og dramatik gengiver Peter Madsen Jobs lidelser. Vi blive samtidig med Job. Han bliver en enhver, som måtte kende til meningsløshedens dyb og tilværelsens tomhed.

Tine Lindhardt: Fra askedyn-gen til mødet med Gud. Læsninger i Jobs bog. Unitas Forlag. 64 sider. Kr. 75,-

Baggrunden for Tine Lindhardts bog er lytterstævnet på Nyborg Strand, arrangeret af P1, hvor temaet netop var "Fællesskab og dem udenfor". Ifølge Tine Lindhardt er Job netop sat udenfor, udenfor

fællesskabet og dermed også dybest set udenfor livet selv. Det er den gennemgående tanke i bogen. Tine Lindhardt kunne meget vel have inddraget noget af al den megen litteratur, der om Jobsbog. Til gengæld har hun skrevet en lille studiebog, der er en kommenteret genfortælling af de centrale dele i Jobs bog med det sigte at læse den ind i vor egen tid. Hvert afsnit er så forsynet med spørgsmål som oplæg til en videre samtale.

Andreas Davidsen: Grundbog til studieøger om Paulus. Unitas Forlag og Folkekirkens Pædagogiske Institut. 150 sider.

Folkekirkens Pædagogiske Institut udgiver i samarbejde med Unitas forlag en række studieøger over Paulus' breve. Nærværende bog er så den samlende grundbog. Intentionen med dette projekt er selvfølgelig at gøre kristenhedens største teologiske skikkelse kendt. For ganske vist kender alle navnet Paulus – men hvad han egentlig skrev og stod for kan nok være mere uklart. Eller snare forholder det sig sådan, at vi ikke rigtig kan forlige os med Paulus. Han er blevet den reaktionære og systemets mand om nogen.

Andreas Davidsens bog vil hjælpe til med få mere klarhed over Paulus indsats og tankegang. Den er på ingen måde udtømmende i sin redegørelse for Paulus' forkyndelse. Det er derimod Paulus egen tid og teologiske holdning, som er hovedindholdet. Og som sådan er bogen netop baggrundsmateriale

for studiebøgerne over de forskellige breve fra Paulus' hånd.

Bogen er fint stykke pædagogik, som er lige givende for læg og for lærer.

Jonna Krouel, Ebbe Laurs Sørensen og Ellen Tange: I al sin glans... Børn gør Grundtvigs levende ord til levende billeder. 72 sider – kr. 155. Religionspædagogisk Forlag.

En smuk og glad bog. Det er det første indtryk, der melder sig ved at gennemse denne bog. Bogen er et stykke undervisningsmateriale, som fortæller om den arbejdsproces, som børn fra 1. til 10 klasse har været igennem i beskæftigelsen med Grundtvigs pinsesalme "I al sin glans nu stråler solen". Vi ser et udvalg af de billeder, som bør-

nene malede og får samtidig en billedanalyse. Hertil kommer en indføring i, hvordan man kan arbejde kreativt med salmer og symboler.

Bogen er tilrettelagt med henblik på de lærere, der underviser i kristendom og/eller billedkunst i folkeskolen. Men bogen er lige så oplagt for den kirkelige undervisning – ikke mindst for dem som har med den indledende konfirurationsforberedelse at gøre.

Til bogen er der udgivet en diasserie med bogens 20 billeder. Endelig skal det nævnes, at bogen har sin baggrund i et projekt, der er blevet til på initiativ af Kunstmuseet Køge Skitsesamling.

Souschef Henning Nørhøj

**UNITAS
FORLAG**

Unitas Kvadrat

Af Werner Fischer-Nielsen

20,- kr. pr. stk.

- Kalle Kamel og verdens første julegaver
- Maria, Josef og verdens første jul

Skønne højtlesning- eller læse-selv bøger for små og større børn om Maria og Josef rejse til Betlehem, hvor Jesus kommer til verden og om de tre vise mænds rejse til Betlehem. Historierne ledsages af farverige og detaljerede billeder af Luca Fattore.

Til højtlesning kan købes transparenter, 298,- kr. pr. sæt.

Dansk Kirkeliv 2000

185,- kr.

Den aktuelle årbog tager fat på det 20. århundredes vandbærere i dansk kirke- og samfundsliv. Dansk Kirkeliv har samlet en buket med portrætter og selvportrætter af disse kvinder og mænd. Vi har spurgt, hvem de er? Hvad der bærer dem? Hvad de bærer med på? Og hvad, der er deres vidnesbyrd, som vi kan tage med fra det 20. ind i det 21. århundrede.

Vidnerne er Alfred Th. Jørgensen, Eva Lyngby, Bodil Koch, Kaj Thaning, Kjell Kyrø-Rasmussen, Bodil Sølling, Gurli Vibe Jensen, Knud Münster, Inger Lise Petersen, Jemael Meshaima, Marianne Christiansen, Christian Sloth og Jakob Kleofas Petersen

UNITAS FORLAG
Valby Langgade 19
DK - 2500 Valby

TLF +45 3616 6481
FAX +45 3616 0818
GIRO 211 2566

www.unitas.dk
forlag@unitas.dk

- er et tidsskrift til inspiration for alle i kirkens forskellige former for undervisning.
- praktisk hjælp til det pædagogiske arbejde i menigheden og det kirkelige børne- og ungdomsarbejde.
- undervisningsmodeller til brug for børn, unge og voksne.
- forslag til andagter og gudstjenester
- teologisk-pædagogisk information.
- anmeldelser og omtale af nye undervisningsmaterialer og litteratur med relevans til det pædagogiske arbejde i kirke og menighed.

Udgivet af EPS

Evangelisk Pædagogisk Samvirke er en sammenslutning af en række folkekirkelige organisationer, der er involveret i kirkens forkyndelse og undervisning. Formand: Mariane Sloth.

Medlemmer af EPS

Dansk Bibelskole. Dansk Missionsråd. De samvirkende Menighedsplejer. Det danske Bibelselskab. Diakonhøjskolen. Diakonissehuset Sankt Lukas Stiftelsen. Diakonissestiftelsen. FDF. KFUK-spejderne i Danmark/De grønne pigespejdere. KFUM og KFUK i Danmark. KFUM-Spejderne i Danmark. KFUMs Idrætsforbund i Danmark. Kirkefondet. Kirketjenesten i Danmark. Menighedernes Daginstitutioner. Sammenslutningen af IM og KFUM/K skoler. Unge Hjem Bevægelsen i Danmark.

Redaktion

Henning Nørhøj (ansv.),
Arne Kristoffersen, Finn Rosenberg
og Poul Abildgaard.

Sats og layout: Poul Abildgaard. Smouenvej 7B, 8410 Rønde. tel. 86372409. E-mail: Poul.Abildgaard@rhe.dk
Omslag: Poul Abildgaard
Vignetter: Marianne Jespersen
Tryk: Specialtrykkeriet Viborg

Abonnement

Årsabonnement (4 numre)
kr. 125,-. Løssalg kr. 35,-
Giro 8 05 53 51.
Henvendelse: Jette Christensen, RPC.
e-mail: jc@rpc.dk

Religionspædagogisk Center
Frederiksberg Allé 10 A
1820 Frederiksberg C
Tlf.: 33 24 92 50 (kl. 10-16)
Homepage: www.rpc.dk

Religionspædagogisk Centers formål er at være til rådighed for såvel hjem, kirke og skole, hvad angår dåbsoplæring og kristendoms-undervisning.

- Udstillinger, kataloger og pædagogisk vejledning.
- Udlejning af film og bogkufferter.
- Salg af bøger og AV-materialer.

Nyt materiale

En kalkmalers bibelhistorie

Jørgen Aabenhus

I »En kalkmalers bibelhistorie« får man et indblik i et kalkmalerværkstedets samlede arbejde. Bogen beskriver de udsmykninger, Isefjordsværkstedet har udført for godt 500 år siden på en række sjællandske kirkers vægge og lofter. Som titlen antyder, er idéen med bogen at aflæse kalkmalerierne som billedfortællinger, der fortolker de bibelske motiver ved at skabe billeder af dem – og ved at supplere dem med specielt middelalderlige motiver, først og fremmest fra helgen- og martyrlægender. Isefjordsværkstedets kirkeudsmykninger gennemgås, så typiske motiver træder frem. Læseren får viden om, hvordan Isefjordsværkstedet fortæller den bibelske historie, og dermed også om hvordan middelalderens mennesker opfattede sig selv og deres verden.

Bogen er rigt illustreret i farver, og spændende for enhver, der interesserer sig for kalkmalerier og middelalder. Bogen er samtidig en del af et undervisningsmateriale, der bl.a. kan bruges i konfirmandundervisningen. Sammen med bogen, der er tænkt som baggrundsviden til underviseren, er der udgivet et elevhæfte med billeder, tekst og opgaver.

Bog. 142 sider - kr. 275,-. Elevhæfte. 48 sider - kr. 98,-
Klassesæt: 30 elevhæfter og underviserens bog - kr. 2795,-

Bøgerne kan købes hos boghandleren eller bestilles direkte hos forlaget

 **Religionspædagogisk
Forlag**

Frederiksberg Allé 10 A, 1820 Frederiksberg C
Tlf. 33 24 92 50, fax 33 25 06 07
www.rpc.dk e-mail: rpc@rpc.dk

